

**BİREYDEN TOPLUMA ERGİNLENME VE CİNSİYETLERE İLİŞKİN CİNSELLİK
TEMELLİ ALGI FARKLILIKLARI¹**

Dr. Öğr. Üye. Filiz GÜVEN*

ÖZ

Kaynağı yaşam olan uygulamalar, zaman ve zemin farkı gözetmeksizin; düşünce, tasarım, tutum, davranış, işlem bakımından belli bir ülkenin, bölgenin, bir topluluğun veya bir etnik grubun coğrafyasından ve kültüründen gelen başat dünya görüşü dışında, ana çizgileriyle benzerlik taşıyabilir.

Özellikle erginlenme, bireyin toplumsallaşma sürecinde merkezde yer alması ve törensel yönü olması nedeniyle de cinsiyetler arası toplumsal konumlanış farklılıklarının/benzerliklerinin en iyi gözlemleneceği karakteristik bir güce sahiptir. İlk düşünceyle erginlenme, yaşamsal kriz anıdır ve bireyi bu krizden kurtarmanın yolu, artık geçersiz ve yetersiz duruma gelmiş eski bağlarından uzaklaştırmak ve yeni duruma geçirmekle mümkün olabilir. İlk zamanlarda olduğu gibi yaşamsal dönüşüm, hemen hemen her toplumda “kan” ile aracılanmıştır. Sünnet kanı, aybaşı kanı, bekâret kanı vb. araçlar bireysel dönüşüme sembolik olarak destek vermekle beraber, toplumsal düzeyde aynı unsur olarak kabul edilmemiştir. Kan merkezli oluşan farklılığın, toplumsal cinsiyet temelli olduğu varsayımından hareketle, bu çalışma: erginlenme bağlamında bekâret, aybaşı ve sünnet etrafında cinsiyete ve cinselliğe dayalı algıyı, toplumsal cinsiyet rolleri etrafında incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Erginlenme, toplumsal cinsiyet, cinsellik, kadınlık, erkeklik

**PUB ESCENCE FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY AND SEXUALITY BASED
PERCEPTION DIFFERENCES REGARDING GENDERS**

ABSTRACT

Implementations, whose source is life, can bear a resemblance with the base lines out of the dominant world-view that comes from the geography or culture of a certain country, region, community or ethnic group regardless of time and place difference in terms of idea, design, attitude, behavior, process.

Puberty, particularly, has the characteristic power of not only observing inter sexual social positioning differences/ similarities also because it has a ceremonial side as well as the individual's being in the center during the socialization process. Pubescence within primitive thought is a moment of vital crisis and the way of keeping away the individual from this crisis can be possible by moving away from his/her old ties that has become invalid and insufficient and by bringing the individual into a new condition. This can only be done via cosmogonic imitation and cosmogonic factors. The biological conversion is ensured with in blood in almost all societies as in primitive times. The circumcision blood, menstrual blood, chastity blood etc. are not accepted as the same factors on the social level and there have been some acceptance differences among them while being supportive of the individual conversion symbolically. Based

¹Bu makale Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalına sunulan “Kars Yöresindeki Kadın Cinselliğinin Çözümlemesi” adlı doktora çalışmasının ilgili bölümünden üretilmiştir. Bu çalışma da ileri sürülen savlar, elde edilen bulgular tez araştırmasının yapıldığı sahayı kapsamaktadır.

**Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Sinop/Türkiye, filiz_guven@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9123-929X
Makalenin geliş tarihi 08.10.2019 kabul tarihi: 04.10.2019

on the assumption that this blood-based difference is based on gender, the study aims to analyze the perception based on the gender and sexuality around the chastity, menstruation and circumcision in the context of pubescence by also taking into consideration the social roles that the society attributes to genders.

Keywords: Pubescence, Gender, Sexuality, Femininity, Masculinity

Giriş

Ann Oakley'e göre, "cinsiyet' (sex) biyolojik farklılığı erkek kadın ayrımını anlatırken, 'toplumsal cinsiyet' (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır" (Marshall 1999: 98). Bu nedenle "toplumsal cinsiyet", kadınlar ile erkekler arasındaki biyolojik, fizyolojik farklılıkların toplumsal düzlemde ifade bulmuş yönlerine dikkat çekmektedir. Ancak terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri, yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, ayrıca sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ile stereotiplerini içine almaktadır (Marshall 1999: 98). Bu anlamlandırmalardan hareketle denebilir ki doğmak, özgül yaratılış gereği biyolojik bir olay olsa da dünyadaki konumlanış farklı otoritelerin (kültür, din, iktidar vb.) belirlediği dengeleri ifade eder. Bu nedenle dünyaya gelmeye ilişkin tikel kuramları ve bu süreçte kadınların ve erkeklerin rollerinin ne olduğunu araştırmak (Delaney 2012: 98), konunun anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

Belli bir sosyal yapı içerisinde erkeğin ve kadının yaşamsal döngü değişkenleri sadece biyolojik, psikolojik olmayıp toplumların ideal kültür oluşturma çabalarıyla da ilintilidir. Birey, yaşadığı toplumun kurallarla örülmüş yapısına ne derece uyarsa o derece görünür olur. Ancak bu süreç kimi zaman birey nezdinde simgesel de olsa bazı aşamalardan geçmek anlamına gelebilir; çünkü bir toplumun çatısı altında anılma, sanıldığı kadar basit ve sancısız bir durum olmayıp bazı sınavlar gerektirebilir. Bireyin toplumsallaşması uğruna yapılan ve yaşamsal dönüşümünü destekleyen her bağlayıcı eylem, gerçekte bireyin gelişimine değil kültürün gelişimine hizmet eden bir nitelik taşımaktadır. Bu haliyle erkek için biricik önemli erginlenme aşaması sünnet; kız için ilk aybaşı kanaması (Özünel 2005: 43), yaşamsal döngünün en belirgin unsuru olarak erkek ve kadın yaşamının merkezinde, kültürel değerlerin gösterime sunulduğu bir sergi alanı olma niteliğindedir. Bu iki durum birbirinden farklı zikredilmiş olsa da her ikisinin de bir çeşit ergenlik habercisi olarak kabul edilmesi, her iki olaya verilen tepkinin de aynı olmasını gerektirmektedir. Ancak cinsiyet temelli olduğu düşünülen algı farklılığına dayanan eşitsiz bölünme göz önüne alındığında sünnet esnasında ve sonrasında erkek çocuk için yapılan ritüelistik uygulamalar, kız çocuğunun ilk aybaşı halinde gözlemlenmemektedir.

Ergen, Ergenlik ve Erginlenme Kavramlarına İlişkin

Ergenlik, biyolojik, fizyolojik, cinsel ve psikolojik gelişimin yanı sıra kimlik gelişimi ve genç erişkin rolünün kazanıldığı önemli bir dönemdir (Derman 2008: 19). Ergenliğe bir yaş sınırı getirmek oldukça zordur. Fiziksel, ruhsal ve toplumsal gelişim her insanda aynı dönemlerde olmayacağı gibi kız ve erkek çocuklarda da bu dönem farklı yaş aralıklarında yaşanabilmektedir (Set vd., 2006: 137-138).

Ergen, sözlükte döl verebilecek duruma gelmiş olan, erin, yeni yetme, akil baliğ, baliğ ve henüz evlenmemiş, bekâr (Akalin vd., 2005: 643) şeklinde; ergenlik, cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, buluşa ermişlikle yetişkinlik arasındaki

dönem, yeni yetmelik (Akalin vd., 2005: 643) şeklinde tanımlanırken erginlenmenin birden fazla anlamlandırılması mümkündür. Eliade (2015a: 12)'ye göre Erginlenme ile maksadı erginlenecek olan şahsın sosyal ve dini statüsünde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütününe işaret edilir. Ayrıca erginlenme, bireylerin ergin kişiliğe, belli yaş kümesine, kimi inanç kümelerine girişinde yapılan tören olarak da açıklanmıştır. Felsefi anlamda ise erginleme, varoluşsal durumda yaşanan temel bir değişime denk düşer (Eliade 2015a: 12). Her üç tanımlamadan hareketle denebilir ki ergen ve erginlenme ifadeleri öncelikle geleneksel söylemde bir bütünsellik arz etmektedir ve anlamsal konumlandırılışları itibarıyla birbirinin tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. Gerçekte bir reşitlik töreni sayılabilecek erginlenme, ergenin bir yaş kümesinden diğer yaş kümesine geçişini ya da bir toplumsal konumunun değişmesini duyurmak için yapılır. Bu olay bazen “erkeklige geçiş” bazen de cinsel bir güç kazanma ve evliliğe hazır olma durumu olarak görülebilmektedir (Reed, 1995: 21-22). Ancak burada dikkat edilmesi gereken, erginlenmenin sadece evlilik ve cinsel iktidarla sınırlı olmamasıdır. Bunların ötesinde, erginlenme ritüeli, adayı beşerî cemaate, manevi ve kültürel dünyanın içine de sokmaktadır (Eliade 2015a: 12-13).

Fiziksel ergenlik bir törenle işaretlenmez (Delaney 2012: 117) ve gösteriye ihtiyaç duymaz. Törenselleştirilmiş bir işaretleme olmasa bile ergenlik, kişilerin yaşamında keskin sayılabilecek cinsiyete tabi ayrılmalar, bölünmeler, sınırlamalar yaratır. Olayın ruhsal boyutu, en genel anlamda, erginlenecek olan kişinin sosyal ve dini statüde kesin bir değişim meydana getirecek olan ritüeller ve öğretiler bütünü (Eliade 2015a: 12) olup kişiyi, yaşamsal dönüşüme hazırlama sorumluluğu taşımaktadır.

Biyojik, bilişsel ve toplumsal alanlarda yaşanan bu değişimlerin çocuksu davranışlar yerine uygun yetişkin davranışları getirmesi beklenir. Akıl sahibi olmak, doğru ile yanlış ayırıt edebilmek, ancak ergenliğe erişmekle mümkün olur (Delaney 2012: 17). Oldukça yavaş ilerleyen ve başarısızlıkların, hayal kırıklıklarının yaşandığı bu dönemde, toplumsal baskının artması, kişisel ihtiyaçlar ve beklentilerin değişmesi, beraberinde yeni becerilerle birlikte yeni alışkanlıkların kazanılması yeni davranışların geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu dönemde yaşanan en önemli değişikliklerden ve sağlık konularından birisi ‘cinsellik’dir. Çocuklar ergenliğe kadar tam olarak cinsel bir varlık değildirlir (Delaney 2012: 117) ve günahsız sayılırlar. Ergenlik sonrası birey artık yetişkin kabul edildiği için her türlü davranışından da kendisi sorumludur. Fakat bu sorumluluk ya da sergilenebilecek tutumlar mensubu olduğu toplumun dini değerleri, kabul ve retleri doğrultusunda şekillenmelidir. Aksi halde birey toplumsal yaptırımlara maruz kalabilir. Bu süreçte bireyin kişiliğini ve cinse özgü davranışlarını, mensubu olduğu grubun değerler dizgesi içerisinde değerlendirmek, konuyla ilgili bulguların güvenilirliğini artırabilir.

Erginlenme, beraberinde birden fazla gerçeği dillendirir: kutsalın hakikati, ölümün hakikati ve cinselliğin hakikati (Eliade 2015b: 166) erginlenme ile ilgilidir ve olayın sadece cinsel güç kazanmayla alakalı bir durum olmadığına da kanıtı olarak görülebilir. Ayrıca erginlenme içerisinde yer alan çocukluk ve ergenlik arasındaki fark, evrenin gizemini kavramayla ilgilidir. Çünkü çocuk tüm deneyimlerden habersizdir; ergin ise onları bilir, kavrar ve yeni kişiliğiyle bütünleştirir (Eliade 2015b: 166). Yani erginlenme, tinsel olgunlaşmayla eşdeğerlidir ve insanlığın dinsel tarihi boyunca hep

aynı izleğe rastlanılır: erginlenen, gizemleri öğrenendir (Eliade 2015b: 167). Kaldı ki erginlenmeyi, sadece cinsellik veya fiziksel bir değişime içkin bir olay olarak görmek, Türk anlatı geleneğinde sıklıkla karşılaşılan kahramanın iktidar kazanma yolculuğu ve bilgelik serüvenini yok saymak olacaktır. Oğuz alpi vatanını, milletini, ailesini, sevdiklerini korumak için birtakım sınamalardan geçer, baş kesip kan döker, yiğitlik gösterir ve bunun sonucunda toplumsal saygınlık, kahramanlık elde eder. Aslında tüm bu aşamalar beraberinde bir inisiyasyonu da işaret eder ve cinsel iktidar kazanımından daha ziyade, yetki kazanma, liderlik, yönetim kavramlarıyla da ilintilidir. Çünkü yetki kazanma ya da eski durumun değişmesi: adayın kutsal dışı, yenilenmemiş çocukluk hayatında ölüp yeni bir var oluşa doğması ve bu sırada yeni var oluş halini destekleyen bilgiyi, bilimi, metafiziği kavraması anlamına gelmektedir (Eliade2015b: 166). Erginlenme törenleri ile kozmogonik bir tavra öykünme de söz konusudur. Köken zamanıyla bütünleşmek, hem tanrısal varlığa yeniden kavuşmak hem de ilk zamanda olduğu gibi temiz ve taze bir evrene sahip olmayı çağrıştıracığı (Eliade 2015b: 85) için kıymetlidir. Oysa Oğuz alpının başından geçen, yeniden doğmak ya da dirilmek değil, varoluşsal durumdaki temelli değişimdir.

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sünnet ve Aybaşı

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki ayrımın biyolojik sürecinden ziyade sosyal sürecine işaret eder (Dökmen 2012: 23). Biyolojik temelli farklılıkların “cinsiyet”, sosyokültürel temelli farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz bölünmenin her ikisinden kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Dökmen 2012: 18).

“Cinsiyet” ya da “toplumsal cinsiyet” nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın, ikili bir sınıflandırma yapma mecburiyetine sürükleyici niteliktedir. Burada önemli olan içselleştirilmiş bir sınıflandırmadan daha ziyade, bu ayrımın hangi noktada ne gibi bir durum değişikliğiyle başladığıdır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde amaçlanan, ergenlik sonrası oluşmaya başladığı varsayılan toplumsal cinsiyet ayrılığını nedenleriyle açıklamaktır.

Bir çocuğun çocukluğunu geride bırakarak kadın veya erkek olarak anılması, yetişkin sorumluluklar taşımaya başlaması ve bu dönemin birtakım törenlerle duyurulması veya üstünün örtülmesi, cinsiyetlere yönelik birden fazla zeminde, birden fazla tutumun var olduğunu düşündürebilir. Tam bu noktada kadın ve erkek olmak, dışı ya da eril olmanın ötesinde gözlemlenebilir bir gerçeklik haline dönüşür. Buradan hareketle cinslerin hayatındaki ilk önemli değişikliğe işaret eden ergenlik çağı, toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Son yıllarda yapılan sosyal antropolojik, sosyolojik ve psikolojik araştırmaların sentezi, ergenlik sonrası dönemin kültürden etkilendiğini ve tür(ler)e özgü önyargıların toplumsal algı sonucu şekillendiğini gösterir niteliktedir. Eğer öyle olmasaydı ve sadece biyolojik etkiler ergenlik çağına tek başına etki etseydi, bütün kültürlerdeki bireyler aynı davranışı gösterirlerdi (İlbars 1987: 206). Böylesine bir durumda ise ne kültürel değerleri ne de ulusal değerleri tartışmaya gerek kalırdı. Nitekim Samoa Adası yerlileri arasında yapılan araştırmalar gösteriyor ki cinsel sapkınlıkların çoğu, kromozom ve benzeri gibi biyolojik hususlardan ziyade kültürle ilgilidir (İlbars 1987: 207).

Kız çocuk için ergenliğin önemli belirtisi sayılabilecek ilk aybaşı, toplumsal söylemde evliliğe, doğurganlığa ve cinselliğe hazır olma durumu anlamına gelirken; sünnet, her zaman bir evliliğe ya da cinselliğe hazır olma durumu olarak görülmemiştir. Konu hakkında biraz derin düşünüldüğünde sünnetin cinsel etkinlik ya da evlilikle bir ilgisinin olmadığı, olayın tamamıyla erkek olmakla ilgili (Reed 1995: 22) olduğu görülür. Kaldı ki ergenlik çağına gelmiş bir erkeğin cinsel tecrübe yaşaması için sünnet olmasına biyolojik bir mecburiyet olmadığı gibi, toplumsal bir engel de bulunmamaktadır. Ancak daha eskilere bakılacak olursa sünnet için tercih edilen yaşın, ergenlik başlamadan önce olması, “Bilinçli bir tercih mi?” sorusunu akla getirmektedir. Eğer öyleyse sünnet, erkeğin cinsel güç kazanımının ritüelistik eylemidir ki bu da cinsel iktidar ile ilişkilendirilebilir ve anlamlı olabilir. Her iki durumda da gelenekselin ideal kültür çizgisi içerisinde sünnet töreni, bir devir teslim, ata soyu sürdürme işinin sembolik bir gösterisi, erkeklik nişanesi, güç ve iktidar ile tanımlanabilir. Toplumsal algı düzeyine göre yorum farkı oluşacak olsa da sünnet, erkek cinsin verdiği ilk sınav, toplumsal statü yolculuğunun biricik kanıtı olarak erkek dünyasının merkezinde durmaktadır. Kimi zaman erkeklığe geçiş, kimi zaman cinsel güç kazanımı olarak algılanan sünnet, her şeyden önce her bir erkeğin başına gelen ve genellikle cinsel güç kazanacağı yaşa denk gelemeyecek kadar erken yaşlarda olan bir olaydır ve bu yönüyle diğer erginlenme ritlerinden ayrılmaktadır.

Erginlenme, geleneksel yaklaşımda nerdeyse bilinçdışı bir yönelimle her iki cins de çocukluktan çıkarıp yeni bir dünyaya bağlar. Ergenlik sonrası genç kız, ikiye bölünmüş bir uzamın iç yarısına havale edilmiş (Schick 2017: 163) olur. Aslında bu tek taraflı bir bölünme ya da ayrılma olmayıp her iki cins için de geçerlidir. İç-dış düalitesine dayalı bir bölünmüşlük, toplumsal cinsiyet ayrılığının bildirilmesi anlamına gelebilir. Ergenlik sonrası erkek çocuk, çocukluk dünyasından ve kızlar dünyasından; kız çocuk ise erkek dünyasından ve kamusal alandan uzaklaştırılmış ve yeni sınırlar içerisine itilmiştir. Bu, aynı zamanda küçük kız ve küçük erkek arasındaki ilk ve en belirgin mekânsal bölünme anlamına da gelmektedir. Kuramsal olmayan ama bir nebze de olsa soyut bir bakışla mekân ayrılığının belli noktada eşit bir bölünmeye işaret etmeyeceği söylenebilir. Kaldı ki coğrafi anlamda hiçbir geçerliliği olmayan zihin haritaları, her iki cins için de bazı alanları kendi sınırları dışında tutmayı zorunlu hale getirebilir. Ancak bu durum, fiziksel bir ergenliğin tek başına oluşturacağı bir algı atmosferi olmanın biraz ötesinde değerlendirilmelidir. Butler’a göre kadın bedenini kuran toplumdur (Köysüren 2016: 15). Toplumsallığın en önemli mekanizmalarından birinin din olduğu düşünüldüğünde söz konusu inşa sürecinde dini algının etkisi göz ardı edilmemelidir. Kur’an-ı Kerim’de kan, süt, nikâh yahut cinsel bağı olan, diğer bir ifadeyle evlenmekten men edilmiş yetişkin erkek ve kadınların bir arada bulunması serbest, geriye kalanların ise aynı mekânı paylaşmaları yasak sayılmış ve engellenmiştir (Schick 2017:165). Bu ifadeden birbirine yabancı olan kadın ve erkeğin aynı mekâna ait olmadığı, kadının girilmesi yabancıya yasak olan mekâna ait olduğu ve mekânsal bölünmeye uygun olarak sadece aile içinde var olabildiği (Güven 2018: 406) sonucu çıkarılabilir. Ayrıca mekânların “tabu” haline dönüşmesi oraya yüklenen kutsiyet, gayrimeşruluk, dokunulmazlıkla da ilgilidir denebilir. Öte yandan toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda asıl mesele, kamusal alanı erkeklerin tahsis etmiş olmalarında ve toplumun öğrendiklerini nasıl savladığında aranabilir. Çünkü içselleştirilmiş mahremiyet algısı, genel olarak İslamiyet’le ilişkilendiriliyorsa da aynı kaygının erkeklerde, aynı oranda

olmaması dini bilginin² ötesinde bir konsensüs halinin varlığını gösterir (Şehlikoğlu 2014: 63). İster dini itikat ister toplumsal konsensüs olsun, genç kız adayının kendisini evin, sokağın, mahallenin içerisine hapsedmesi, bir çeşit örtünme gerekliliğini ve mekânsal sınırların var olduğunu gösterir.

Sünnetin bir diğer kamusal karakteri peygamberle ilgili bir argüman olmasında aranabilir. Sünnet, kutsal bir olgu olarak Müslüman ve Yahudi kitlenin hayatındadır. Bir inanişâ göre Hz. Muhammed sünnetli doğmuştur (Boratav 2015: 181). Bu bilgi başka kaynaklarda sünnet İslam'dan önce de vardı ve Hz. Muhammed o anlayışı devam ettirdi (Boratav 2015: 182) şeklinde olsa da konu aslında daha önce olup olmasıyla ilgili değildir. Konu tamamıyla Hz. Muhammet'le ilgilidir. Çünkü İslami kurallar gereği iyi bir Müslüman, peygamberin söylediklerini ve yaptıklarını doğru kabul eden ve yapandır.* Bu nedenle sünnet Müslüman topluluklar arasındaki bağa ve kardeşliğe de (Delaney 2012: 110) vurgu yapmaktadır. Sünnet derisinin kesilmesine boyun eğmek, aynı zamanda Tanrı'nın gücüne boyun eğmek olarak görülebilir (Delaney 2012: 110). Yukarıda da bahsedildiği üzere sünnet, bir erkek çocuğunun, çocukluktan erkeklığe geçişle birlikte kazandığı güç ve iktidarın temsili uygulaması olarak iktidar, din ve cinsellik arasındaki ilişkiyi (Delaney 2012: 110) sergiler niteliktedir. Çünkü sünnet sonrası erkek çocuk hem kamusal alana girme hakkı kazanmış hem de erkeklliğini ispatlamış sayılır.

Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet temelli olduğu düşünülen davranış kalıpları erginlenme törenlerinde belirginleşir. Ergenlik sonrası kadın bedeni, erkeğinkinden farklı olarak gurur kaynağı değil, utancı hatırlatan (Delaney 2012: 112) bir unsur olarak görülür. Genç kız ilk aybaşı sonrası henüz kavrayamadığı biyolojik, fizyolojik değişimi başkalarına belli etmeden yaşama zorunluluğu içerisinde, geleneksel kurallara riayet etmek, namusunu korumak ve ailesini toplumun gözünde küçük düşürecek bir eylemde bulunmamakla yükümlüdür. Öte yandan sünnet olan erkek, hediyelere boğulur, erkeklığı onun için hazırlanmış özel alanda sergilenir. Çünkü o sünnet sonrası sadece bedensel yeterliliği elde etmemiş, aynı zamanda güç elde etmiştir. Belki de bu nedenle sünnet edilen bebek olsa bile, ebeveynler: "Oğlum erkek oldu." şeklinde dillendirir. Nitekim "oğul" ve "erkek" sözcükleri temelde aynı cinse işaret ederken birey için oğlunun erkek olması, tamamıyla "erkeklik" sözcüğünün çağrıştırdığı fizyolojik iktidar, toplumsal iktidar vs.* ile ilgilidir. Birinin erkek olması onun zayıflıklarından kurtulması, güç kazanması anlamını da çağrıştıran bir süreci hatırlatabilir.

Çalışma Bulguları

Evrenin iki davranış tarzı: "geleneksel" ve "modern" arasında kalmak, belli sınırlar içinde olayın sadece birkaç yönünden söz edebilmek anlamına gelir. Geleneksel ile karşılaştırıldığında modern insanın yeniliği, kendisini tarihsel bir varlık olarak kabul etme kararında, kutsaldan arınmış bir evrende yaşamayı tercih etmesinde aranabilir (Eliade 2015a: 11). Modern yaşam tarzının seküler tutumu karşısında geleneksel deneyimlerin hepsinde kozmik bir yapının varlığı belli noktadan sonra

²Mekânsal bölünme ya da kamusal alan ayrışması din kökenli gözükse de Kur'an-ı Kerim'in buyruğu değildir. Kur'an'da h-r-m kökünden üretilmiş kelimelerin seksen üç kere geçtiği ve bunun yapılması, yenilmesi yasak veya kutsal kabul edilen şeylerle ilgili olduğu, hiçbir yerde kadınların ikamet ettiği yerler için kullanılmadığı (Schick 2017:163) belirtilmiştir.

*Bkz.: Haşr 59/7, Tevbe 9/29, Nisâ 4/80

*Bkz.: Büyük Türkçe Sözlük, <http://sozluk.gov.tr/>

yadsınamaz. Gelenekselin yaşamındaki bu tinsel tutum, cinsiyet ve cinsiyetlere ilişkin ergenlik ve sonrası dönemlerde belli stratejilerin gelişmesine neden olmuştur.

Geleneksel dünyada kız çocuk, ergenliği ve kadın olmayı kendisi seçmiş gibi mahcubiyet ve utanç duymaktadır. Konu hakkında bilgisi olmayan genç kız adayının, durumun tek sorumlusu olarak yine kendisini görmesi, kendinden ve bedeninden rahatsızlık duyması onun da kendini artık bir kadın olarak kabul etmesiyle açıklanabilir. Çünkü kadın olmak toplumsal algı düzeyinde cinselliğe açık olmayı çağırıştırır ve bunun utanç verici bir tarafı bulunmaktadır. Ergenlik dönemine gelmemiş küçük kız için henüz böyle bir tehlike olmamasına karşın, durum ergen için tam olarak bir tabudur. Çünkü ergenlik, kadın olmanın alt sınırındır ve cinsiyetler arası sınırların daha kırılgan hale geldiği bir süreci başlatır. Kız çocuğun kadın olmaktan kaçınması, ilk kanamasını kimseyle paylaşmaması durumu utançla eş tutmasına açıklar niteliktedir.

Hiçbir zaman açıkça söylenmese de genç kızın bedeninden gelen kanın onun bedenini, erkeğin bedeninden daha zayıf kılacağı düşünülür. Ancak buradaki zayıflık fiziksel ya da biyolojik bir zayıflık olmayıp kendine yetememe durumuyla ilintilidir. Kadın bedeninin fark edilmeye başlaması, ilk aybaşı kanaması, evlilik, doğum ve emzirme kendi kendine yetebilme idealine uymaz (Delaney 2012: 11). Kadın bu aşamalardan geçerken yanında bir başkasına ihtiyaç duyan bir varlıkken ergenlik sonrası erkek, kendi kendine yetebileceğini kanıtlamış ve kadınla kıyaslandığında toplumsal kabul alma sürecinde hayli yol almıştır.

Sünnet sadece yetişkinler dünyasına girecek erkek için değil, baba ve anne için de önemlidir. Törensel bir yönünün olması olayın değerini açıklar nitelikte olsa da alt duygu, geleneksel kabulde erkek çocuk sahibi olmanın gururudur. Bu kapsamda sünnetle ilgili birden fazla uygulama görülebilir. Bazen mevlit okunur, bazen de düğün yapılır. Bu ailenin tercih edeceği bir durumdur. Ailenin ekonomisine göre oldukça fazla masraf yapılabilmektedir. Genelde sünnet düğünlerinde aile ekonomik harcamalarını kendi gelirlerinin üzerinde yapmaktadırlar. Sünnet töreninde et fazla olur. Mutlaka bir ya da birkaç hayvan kesilir veya et alınır. Bu durum, ailenin toplumsal saygınlığını artıracak bir uygulama olarak düşünülebileceği gibi, diğer bir yönüyle de erile verilen değeri göz önüne sermektedir.

Erkek çocuğun sünnet töreninde, tıpkı gelinde olduğu gibi, sünnet elbisesi bulunmaktadır. Çocuğun babası ve kirvesi çocuğa bahşiş verir. Kirve ve çocuk arasında hediyeleşme olur. Kirveye hediye alınır. O da çocuğa hediyeler alır. Davul-zurna veya orkestra tutulur. Bu hazırlıklarda kirve vardır. Kirve sadece sünnet sırasında olmaz, öncesi ve sonrasında çocuğun en yakınlarından birisi konumuna yükselir. Kirve ve sünnet olan kişi arasında kan temelli bir sözleşmenin varlığından söz edilebilir. Çocuğu kucağına alan kirve, çocuğa babasından sonra en yakın kişi olarak görülür ve aralarındaki bu sessiz anlaşma her iki taraf için de ölene kadar geçerlidir. Kirve ve kirvenin ailesiyle kurulan gizli kandaşlık bağı oldukça önemlidir. Kirve ve kirve çocuklarıyla evlenmek yasaktır. Bu yönüyle kirvelik kayıtsız şartsız bir dostluk anlamına gelmektedir. Benzer bir durum evlilikte de vardır. Gelinin yanında bulunan "yenge" düğün boyunca geline eşlik eder. Yenge, geline ilk cinsel tecrübesinde yol gösteren, destek olan kişi olarak görülür. Ancak yengeyle kurulan bağ, kirvelik bağı kadar güçlü değildir. Bunun nedeni tam olarak anlaşılmasa da her iki olayda da benzer bir şahitlik söz konusudur. İlkinde erkek çocuğun bir vazgeçişine kirve şahit olmuş, ikicisinde genç

kızın kadınlığa geçişinin şahidi yenge olmuştur. Ancak iki erkek arasında yaşanan şahitlik bağı sonsuza kadar sürecek bir anlaşma olarak kabul edilirken iki kadın arasında böyle bir durumun söz konusu olmaması dikkat çekicidir. Durumun erkeklikle değil ama kadın olmakla ilgili bir yanı olabilir.

Sünnet törenlerinde de tıpkı düğünlerde görülen hazırlıklar görülmesi, akıllara sünnete yüklenen anlamın evlilikle bezer olduğunu getirebilir. Eğer öyleyse bu anlam sadece yapılan hazırlıklarla sınırlı olmayıp birtakım kabul ve retler bakımından da benzerdir. Bu kapsamda, her iki günde de tanımlanmış bir geleceğin kutlanması (Delaney 2012: 111), dönüşümün “kan” aracılı yapılıyor olması ve evliliğin de tıpkı sünnet gibi ata soyunun devamı için yapılması dikkate değerdir. Bir diğer ortak nokta ise hem sünnette hem düğünde bedeninin bir kısmından vazgeçilmesidir (Delaney 2012:111). Olay, özellikle soyun devamlılığı için ilk ve en önemli adım olarak toplumsal zihinde yer almaktadır. İnsanoğlunun soyunu devam ettirme arzusu kozmogonik zamanlardan beri var olmuş ve bir çeşit kozmogonik taklitler etrafında şekillenmiştir. Soyu devam ettirme isteği ve kutsal evren kozmogonisine öykünme, yaşamsal dönüşüm aşamalarının hemen hepsinde gözlemlenebilir. Bu aşamaların her birinde insan, birtakım sınamalara tabi tutulur ve bu sınamalar aracılığıyla yeni bir duruma geçirilir, tam anlamıyla “biz” den olmaya hazır hale getirildiğinde de kozmogonik yeniden üretimi, gerçekleştirmekle yükümlü kılınır (Özünel 2005: 43). Bu haliyle sünnet ve bekâret arketipsel senaryonun kan aracılı ifşası olarak değerlendirilebilir.

Kent merkezinde yapılan sünnet uygulamaları ise, geleneksel davranışlardan uzaklaşmış seküler uygulamalardır. Sünnet işlemi doktor tarafından yapılır. Çocuk iyileştikten sonra düğün veya ailenin tercihine göre mevlit okutulur. Hiçbir şey yapılmadığı da görülür. Yemekler yeme, dans etme vs. türünde modern uygulamalar geleneksel olma özelliğinden uzaklaşmış ortak davranış şekilleridir. Bunlar daha çok uygulamanın gerçekleşmiş olmasına yöneliktir. Çünkü modern dünya işlevselliği amaç edinmiştir ve içerisinde geleneksel olanı barındırmakta zorlanmaktadır. Bu, aynı zamanda yaşamsal kaygılar nedeniyle olduğu düşünülen kutsaldan arınmış bir süreç anlamına da gelmektedir. Ancak bilimselliğin, tinsel değişime yetisinden bahsetmek, konudan uzaklaşmak anlamına geleceği için modern dünyada, geleneksel dünyanın aksine bir tutumun varlığını belirtmek yeterli olacaktır. Ek olarak ergenlik döneminde geleneksel yaşantıda görülen tabulaştırma veya cinsler arasındaki eşitsiz bölünme, modernin dünyasında hemen hemen iki cinsin eşit olduğu bir sürece işaret etmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Toplum bürokrasisi çeşitli yollarla gençlerin davranışlarını ve cinselliklerini kontrol etmektedir. Cinsel duygular gerçekte ahlakın ve hiç kuşkusuz estetik ve dinin köküdür (VonKrafft ve Abing 2014: 33). Ayrıca hayata ilişkin bütün tutumlar irdelendiğinde, dinsel olmayan bir tutum ya da tamamıyla sekülerleşmiş bir toplum mümkün değildir. Bu, hayatın görüldüğü gibi yaşanmaması ile açıklanabilir. Çünkü yaşam beraberinde kendinden önceki yaşam deneyimlerine içkin, karmaşık bir yapıya da işaret eder. Başka bir deyişle: bu deneyimler içinde, dinselliği hiç içermeyen (Eliade 2015b: 164) veya tamamıyla somut olan bir deneyim henüz yoktur.

Geleneksel yapıda adet olmak: cinsel tecrübeye açık olmak, cinsellik yaşayabilmek, evlenebilmek anlamına gelirken sünnet olmak: iktidar kazanmak, erkekler dünyasına adım atmak anlamına gelir. Eğer bu iki durum, toplumun arzu ettiği

zeminde gerçekleşmezse tanımlanmış ahlakın ve geleneğin temeli sarsılır ve birey bir takım yaptırımlarla karşı karşıya kalır. Bu nedenle evlenmeden cinsel birliktelik, çeşitli dinsel ve toplumsal yasalarla yasaklanmış ve denetlenmektedir. Ya da evlilik on beş (daha küçük evlenenler de vardır) yaşına kadar indirilerek cinsel hayatları kontrol altına alınmıştır. Hatta bu yaşta evliliğin gerekli olduğuna dair şöyle bir atasözü bile vardır: “On beşinde kız, ya erde gereke ya yerde” bu atasözü ile on beş yaşında kızların evlenmesi, aksi durumda ölmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü o yaştan sonra kız hatalar yapabilir ve bu hatalar geleneksel anlamlandırma içerisinde ölümden daha zor kabul edilecektir. Bahsedilen hataların cinsellikle ilgili olduğu düşünülebilir. Eğer öyle olmasaydı hemen hemen ergenlik sonrasına denk gelen erken evlilik vurgusu yapılmazdı.

Her toplumun cinsiyet rolleri ve cinsellik ile ilgili kuralları ve tabuları bulunmaktadır. Ancak ayırımına varılması gereken nokta, kız ve erkeğin toplumsal cinsiyet kaynaklı olduğu varsayılan cinsel hayatlarının kontrol şeklidir. Ergenlik sonrası genç kızın, cinsellik ve namus denetimi bir erkek tarafından veya kendisi gibi kadınlar tarafından yapılırken genç erkeğin, cinsel tecrübe yaşaması toplum için sorun teşkil etmemektedir. Hatta geleneksel ifadeyle erkeğin cinsel anlamdaki tecrübeleri “elinin kiri” ifadesi ile karşılık bulmuş ve geleneksel söylem içerisinde normal karşılanmıştır. Oysa İslam dini sınırları içerisinde her iki cinsin hareket alanları aynı ölçülerle belirlenmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere ergenlik sonrası kız çocuğuna artık evlenebilir gözüyle bakılmaktadır. Aybaşı kanamalarının başlaması onun artık bir kadın olduğunun ilk ve en önemli belirtisidir. Kanamaya başlayan kız bundan sonra yetişkin kadınların dünyasına adım atmaya hazırdır. Genç kız yetişkin kadınlar dünyasına adım atarken yetişkin erkekler dünyasından da ayak çekmek durumundadır. Bunun en açık sebebi üremeye hazır hale gelmiş olmasıdır. Akan kanla birlikte genç kız, kadın olmanın yalnızca bir adım gerisindedir. Bu noktadan itibaren kız, kendisini dölleyip yeni bir yaratıma vesile olmasını sağlayacak erkekle karşılaşana kadar, erkek dünyasından uzak durmalıdır. Bu dönemde cinsler arası geliştirilen ilk tutum sakınma ve karşı cinse düşmanca yaklaşmadır. Küçük kız, erkek çocuklara seçilmiş düşman gözüyle bakmaya başlar (Mead 2018: 93). Bu bağlamda genç kızın ilk erginleme süreci şiddetli bir biçimde tabulaştırılır (Özünel2005: 42-43). Çünkü kız, ilk aybaşıyla yaratılıştaki gerçek amacına dönmüş ve türsel işlevini açıkça ortaya koymuştur. O, ilkin eştir, erkek ise yaratma sürecinin birincil aktörü. Nitekim Havva, insan soyunun yaratıcı olmadan önce Adem’in yoldaşdır (Beauvoir 1993: 170).

İlk âdet kanaması genç kızı sadece biyolojik, fizyolojik, psikolojik bir değişimle karşı karşıya bırakmamış; aynı zamanda bu dönemlerde kirli de hissettirmiştir. Çünkü yetişkin bir kadın olmaya hak kazanmış genç kızdan bu sırada akan kan, normal kan olarak görülmemekte ve kirli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce ve genç kızın kendisini kirli hissetmesi, ergenlik sonrası insanın günahlarından sorumlu tutulacak (Delaney 2012: 117) olmasıyla açıklansa da farklı coğrafyalarda bu tavrı destekleyen çeşitli tabuların bulunması dikkat çekicidir. Örneğin: Polinezya'nın birçok bölgesinde kadınlar, özellikle adet dönemlerinde kirlenici ve tehlikeli bulunurlar (Mead 2018: 89). Birden fazla otorite ve kabul sonucu gelişmiş olabileceği düşünülen bu tabu, Özünel

(2005: 42-43)'in belirttiği gibi adet döneminde kadınların doğurganlık ve dölleme becerilerinin askıya alınmış olmasıyla da ilintili olabilir.

İlk kanama sadece cinsel rolün açığa çıkma noktasında önemli olmayıp kadının erkek soyunun devamlılığındaki rolünün ortaya çıkması noktasında da önemlidir. Artık tohum ve toprak ikilemindeki toprak, hazırdır ve tohumu beklemek yapması gerekenler arasındadır. Bu süreçte kendini diğer tüm erkeklere karşı koruması ve ikinci önemli geçiş için hazırlaması, toplumun ondan beklediği biricik görevdir. Bu aşamada, genç kızın bedeni de cinselliği gibi denetlemesi gereken bir unsur olarak görülmektedir. Çünkü beden, namustur ve bundan sonra denetime ihtiyacı vardır. Denetleme süreci, evlenene kadar kızın ailesi tarafından bir görev gibi üstlenilmektedir. Denetleme güdüsünün arka planında geleneksel toplum yaşam tarzının cinsel tecrübeyi evlilik ahdiyle eş tutması yatabilir. Genç kızın aksine yetişkin erkeğin bir denetime, sözleşmeye ihtiyaç duymaması ergenlik sonrası her iki cinsin yaşamsal değişimleriyle ve bedenlere yüklenen yetkinlik ve zayıflıkla açıklanabilir.

Burada bir ayrıma gidilerek belirtilmesi gereken, bu durumun modern topluluklarda bu şekilde olmadığıdır. Gelenekselin aksine bu toplumlarda kız veya erkek çocuk, ergenliği genellikle normal ölçülerde yaşamaktadır. Öyle ki modern yaşamın gündelik davranışı içerisinde, ergenlik sonrasına denk gelen bedensel dönüşüm, hem cinsiyetler hem de aile ve toplum tarafından kabul görmektedir. Toplamlar arasındaki bu farklılık, bireyin mensubu olduğu grubun dini değerleri, sosyokültürel kabulleri, ekonomik yeterlilikleri gibi toplumsal algıda ve uygulamada değişiklik yaratabilecek unsurlarla ilintilidir.

Davranışların ve cinsiyetlerin görünümü, ister zihinsel, ister belirlenmiş kültürel ölçütlerle olsun, insanın yaşamı ne denli algıladığıyla ilgili olup primordiyal zamanı yansıtır ve gelenek diye okunur. Öyleyse o ya da bu nedenle içselleştirilmiş gelenek, bir inanca uymak üzere tasarlanmış arketipsel öykülerden oluşmaktadır. Bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken birincil anekdot, geleneklerin şekillenmesinde arkaik izlerin etkisinin yadsınamaz varlığıdır. Öte yandan bu varlığın boyutunun ne derece olduğu, geleneğin anlaşılması için oldukça önemlidir. Çünkü eğer bahsedilen varlığın boyutu, bulanık anılar ve onlara içkin bir oluşum şeklindeyse, bu seküler dünyaya, dinsel dünyanın hediyesi olmanın ötesine geçmez.

İkincil anekdot, geleneğin doğası gereği bütün toplumların kamusal ve özel ortam davranışlarını yönlendiren birtakım yaptırımların bulunmasıdır. Bu yaptırımlar; dinler, hükümetler ve toplumun yasalarını disiplin altına alan diğer bütün otoriteler tarafından belirlenir. Ancak her zaman bireyin kişisel değerlerini yansıtan davranışları, mensubu olduğu sosyal grubun kültürel kabulleriyle tutarlılık göstermeyebilir. Yine de toplumsal algıda toplumun değerli üyesi, toplumsal birliğin temel gereksinimi olan kültürel kabulleri en iyi sergileyendir.

Son kertede söylenilecek olan, ergenlik döneminde cinsiyetlere dönük bir ayırım, beraberinde mekânsal bir tezahürü veya cinslerin belli rollerle belli mekânlar içinde anılmasını meşrulaştırabilir.

KAYNAKLAR

- BEAUVOİR, Simone de (1993). *Kadın “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı*, İstanbul: Payel Yayınları
- BORATAV, Pertev Naili(2015). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Bilgesu Yayınları
- ÇINAR Köysüren, Aliye (2016). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Sentez Yayınları
- DELANEY, Carol (2012). *Tohum ve Toprak*, (Çev.: Selda Somuncuçoğlu), Aksu Bora), İstanbul: İletişim Yayınları
- DERMAN, Orhan (2008). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi, Kitap Bölümü: Ergenlerde Psikososyal Gelişim, S. 19-20.
- DÖKMEN, Y. Zehra (2010). *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ELİADE, Mircea (2015a). *Doğuş ve Yeniden Doğuş(İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin ve Dinin Anlamları)*, (Çev.: Fuat Aydın), Ankara: Kabcacı Yayınları
- ELİADE, Mircea (2015b). *Kutsal ve Kutsal Dışı*, (Çev.: Ali Bektay), İstanbul: Alfa Yay.
- GÜL, Serdar Kenan ve Güneş, İsmail Dinçer (2009). Ergenlik Dönemi Sorunları ve ŞİDDET, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi/* Cilt: XI, Sayı 1, S.79-101.
- GÜVEN, Filiz (2018). “Kadınlığın İnşa Otoriteleri”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 15 Sayfa: 400-414
- İLBARS, Zafer (1987). Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1-2, 201-211.
- MARSHALL, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*,(Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- MEAD, Margaret (2018). *Samoa’da Ergen Olmak*,(Çev.: Gökçe Aktuğ), İstanbul: Alfa Yayıncılık
- ÖLÇER Özünel, Evrim (2005). “Kan” Olgusunun Soyun Devamlılığı Bağlamındaki Dönüştürücülüğü, *Millî Folklor*, 2005, Yıl: 17, Say: 65 S.40-45.
- ÖLÇER Özünel, Evrim (2014). “Kendine Dönüşen Kahraman: Oğuz Kağan Destanı’nda İktidar Ve Kut”, *Millî Folklor*, 2014, Yıl 26, Sayı 104
- REED, Evelyn (1995). *Kadının Evrimi II*, (Çev.:Şemsa Yeğın), İstanbul: Payel Yayınları
- SCHİCK, İrvin Cemil (2017). *Bedeni, Toplumunu Kâinatı Yazmak*, (Çev.: Pelin Tünaydın), İstanbul: İletişim Yayıncılık
- SET, Turan ve diğerleri (2006). Ergenlerde Cinsellik, *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), s. 137-141

ŞEHLİKOĞLU, Sertaç (2014). "Mahrem Alanda Fit Olmak: Kadınlara mahsus Spor Salonları", **Sınır Bilgisi**, Editör: E.Çelebi, – D. Havlioğlu, – E. Kayaalp, Ankara: Ayizi Yay., s. 55-72

VONKRAFFT - Abing, Richard (2014). **Cinselliğin Psikopatolojisi**,(Çev.: Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.